

Architektura willowa

Willa "Pod kasztanami"

Willa "Pod kasztanami"

Willa przy ul. Zygmuntowskiej

Willa przy ul. Jagiellońskiej

Willa przy ul. Alsa

Willa przy ul. Jagiellońskiej

Willa przy ul. Unii Lubelskiej, obecnie siedziba Pogotowia Opiekuńczego

Willa przy ul. Moniuszki

Willa przy ul. Moniuszki

Willa przy ul. Kasprowicza z pocz. XX w.

Willa przy ul. Reymonta z pocz. XX w.

Parterowa willa przy ul. Krakowskiej z końca XIX w.

Willa przy ul. Króla Augusta

Architektura willowa - domy o charakterze reprezentacyjnym budowane w ogrodach nie występują zbyt licznie na terenie Rzeszowa w porównaniu do innych tej skali miast.

W 2 poł. XIX w. i na początku wieku XX. w miastach ówczesnej Galicji, na zapleczu centrów miast powstawały dzielnice willowe. Zapewne brak koncepcji urbanistycznej, opracowanego planu „regulacji” miasta spowodował, że w Rzeszowie dzielnice willowe nie wykształciły się. Pojedyncze wille powstawały w ścisłym centrum (róg Jagiellońskiej i Zygmuntońskiej, Alsa) oraz na jego obrzeżach i przy drogach wylotowych z miasta.

Aleja Pod Kasztanami w Rzeszowie jest niewielkim przykładem namiastki wspomnianej dzielnicy. Aleję tworzą trzy malowniczo usytuowane wille, powstałe w niewielkich odstępach czasu począwszy od k. XIX w. Jako pierwsza powstała willa wybudowana w 1899 r. wg projektu arch. Tadeusza Tekielskiego dla radnego miejskiego Włodzimierza Pilińskiego. Jest to interesujący przykład architektury willowej z dekoracyjnym wykorzystaniem muru szachulcowego w górnej partii budynku. Zdobienia obiektu skupione są na drewnianych elementach więźby i muru szachulcowego oraz stolarki okiennej. Na elewacji frontowej zamontowano kartusz z datą powstania budynku. Następna chronologicznie była willa własna Tekielskiego, która została wybudowana w 1900 r. Powstał budynek o zróżnicowanej bryle i kształcie dachów. Zachowała się dekoracja elewacji m.in. w postaci rzeźbionej sowy umieszczonej na kartuszu z symbolami zawodowymi architekta, a także zegar słoneczny. Architekt, tak jak w willi nr 10, w szczytowych partiach budynku umieścił dekoracyjne elementy drewniane muru szachulcowego. W całkiem odmiennej stylistyce powstała natomiast wschodnia willa nr 2/4/6. Willa została wybudowana przez inż. Kazimierza Hołubowicza w 1903 r. Jest interesującym przykładem neobarokowego budynku o charakterze rozbudowanej willi/pałacyku. Posiada piętrowy korpus i parterowe skrzydła. Całość willi kryta m.in. dachami mansardowymi i pulpitowymi. Korpus obiektu dekorowany jest pseudoryzalitem ozdobionym m.in. niszą z rzeźbionym popiersiem mężczyzny; obramioną dekoracyjnym kartuszem. W skrzydle wsch. willi (nr 2) wejście flankowane jest parą kolumn podtrzymujących kartusz z monogramem. Architekt projektując willę nr 2/4/6, twórczo wykorzystał sąsiedztwo barokowego pałacu letniego Lubomirskich. W ścisłym, historycznym, centrum miasta znajduje się także górująca nad okolicą willa przy ul. Alsa 8 (1 ćw. XX w.). Budynek położony na skarpie, o charakterystycznej centralnej, piętrowej części przekrytej wysokim dwuspadowym dachem. Elewacje boniowane, z ceglanyimi elementami, cechą szczególną jest rzeźba orła umieszczona na zworniku, w szczycie wschodniej elewacji.

Jedną ze starszych willi była willa zw. „Holzerówką” (ul. Sokoła 7, 1888 r.). Budynek wybudowany dla Karoliny i Ludwika Holzerów. Niestety w l. 50 XX w. została przerobiona łącznie z sąsiadującym budynkiem Sokoła na teatr. Zachował się częściowo jej wystrój architektoniczny oraz trójarkadowy, otwarty ganek zwieńczony tarasem. Podobny ganek zastosował budowniczy, który był autorem skromniejszej od Holzerówki, willi przy ul. Unii Lubelskiej nr 4 (ok. 1910 r.) W tym przypadku ganek został podwyższony o piętro, a balustrada tarasu stała się attyką. Willa o ceglanych elewacjach korpusu z boniami w narożach, obwiedzionych wydatnym gzymsem kordonowym.

Zachowały się również dwie wille na ul. Moniuszki nr 4 i 11. Ciekawszy pod względem formy jest budynek nr 4 (ok. 1908 r.) z często stosowanym w willowej architekturze motywem wertykalnym – w tym przypadku motywem górującej nad całością wieży. Z 1 ćw. XX w.

pochodzi willa przy ul. Fredry 6, o zróżnicowanej parterowo-piętrowej bryle. Frontowa część piętrowego skrzydła budynku przekryta jest ostrosłupowym hełmem, co również nadaje mu wieżowy charakter.

Pozostałe budynki powstałe w stylistyce willi były budowane poza ścisłym centrum Rzeszowa. Jednym z nich jest willa przy ul. Chrzanowskiej 10 powstała w 1900 r. prawdopodobnie wg proj. wspomnianego już T. Tekielskiego. Budynek w swojej rozczłonkowanej bryle dość monumentalny, i co ciekawe i rzadkie został wybudowany na planie podkowy. W północno-wschodnim narożniku umieszczona została zredukowana wieżyczka. Ściany budynku wieńczą charakterystyczne szachulcowe ścianki kolankowe.

Ciekawy jest przykład willi z ul. Kasprowicza 6 (pocz. XX w.). Parterowy, murowany, otynkowany budynek kryty naczółkowymi dachami posiada kilka wyróżniających go elementów. Jednym z nich jest wnekowa kapliczka w architektonicznym obramieniu, a drugim (nader rzadkim na terenie Rzeszowa) otwór okienny w kształcie odcinka koła, mający swoje secesyjne konotacje. Elementy secesji znajdziemy także na ul. Króla Augusta 16. Willa o skromnym detalu skupionym na balustradzie ganku i półkolistym szczycie facjaty; na szczególną uwagę zasługuje jednak nie budynek, ale zachowane murowane ogrodzenie z unikatowymi metalowymi przesłami o floralnej dekoracji i falującej linii, której odpowiada kształt podmurówki.

Wśród zasobu architektury willowej powstałej w początkach XX w. możemy wymienić także wille przy ulicach: Moniuszki 11 (z wydatnym frontowym szczytem, pocz. XX w.), ul. Krakowskiej 4 (parterowy, rozłożysty z charakterystycznym frontem – część z wolutowym szczytem, część kryta pozornym hełmem; k. XIX w.) Reymonta 17 (budynek parterowy o ceglanych elewacjach i tynkowanych detalach, pocz. XX w.). W latach 20.. XX w. powstała willa Wanga (ul. Jagiellońska 11, 1924 r.) skromna w wystroju (gzymsy i opaski okienne) ale o zróżnicowanej bryle i eksponowanej lokalizacji.

Tak popularny element wieży w architekturze willowej zaistniał także w drewnianej formie – willi przy ul. Lwowskiej 8 powstałej pod koniec XIX w.

Architektura modernistyczna, która w l. 30 XX w. dość licznie pojawiła się w stylistyce rzeszowskiego budownictwa miała swoje przykłady również w architekturze willowej. Jako przykład mogą służyć budynki przy ul. Zygmuntowskiej 1-3 (ok. 1928 r.), Jagiellońskiej 24 (l. 20-30 XX w.), ul. Króla Augusta 1, (proj. K. Holzer, 1938 r.). Wille o kubicznych bryłach, minimalistycznych dekoracjach najczęściej skupionych na wejściu i klatce schodowej. Elewacje były najczęściej zróżnicowane w tonacjach i fakturze użytych tynków.